

Žaltman

(aneb O loupežníku Sandmanovi, nebo Lotrandovi?)

Jestřebí hory jsou na svém hřebenu hranicí, kde máme dnes dělicí čáru, od které se směrem k severovýchodu (směr Jívka, Stárkov, Adršpach, Teplice nad Metují) táhne broumovský výběžek, čili CHKO Broumovsko, a od které se směrem na jihozápad (směr Malé Svatoňovice, Rtyně v Podkrkonoší a Úpice) táhne oblast Podkrkonošská. Na samotném hřebenu se na broumovské straně hřebenu tyčí nejvyšší vrchol Jestřebích hor, hora Žaltman s rozhlednou a nedalekou slují (skálou) loupežníka Lotranda. A jako každé pohoří, hora či vrch, je i Žaltman, ať už z úbočí podkrkonošského či úbočí broumovského, opředen pověstmi smyšlenými či historicky ověřenými. Tady jsou některé z nich.

Jestřebí hory neměly dlouho vlastního názvu. Původ tohoto pojmenování s jistotou pochází z místního názvosloví lidového. Prvním, ale nepřímým náznakem je zmínka o rybníku Jestřebském u Malých Svatoňovic z roku 1683. Po jeho vysušení měla název Jestřelec i skupina domů na jeho místě postavená. Výslovný doklad je až z roku 1736 v knize od písaře Davida Antonína Nývlta, kde se autor zmiňuje o poutním místě s léčivým pramenem ve Svatoňovicích a též uvádí, že velké kopce u Svatoňovic jsou odedávna nazývány Hory Jestřábovy. V Schallerově topografii z roku 1790 je zmínka o tom, že u Úpice jsou Hory Jestřáby. Pás hor je z větší části zalesněný a na svém temeni má několik význačných vrcholů. U Hronova to je Jírova hora, bývalá to strážnice Zemské stezky. Mezi Odolovem a Chlívci je to Švédský vrch, jež připomíná švédské vpády do Úpicka za třicetileté války v letech 1632 a 1647 (v dobách ještě dřívějších se jmenoval krásně česky Poledník). Nad Petrovicemi je to Kolčarka. Kousek od Žaltmanu, směrem k Radvanicím, kde dnes stojí Jestřebí bouda, tak kdysi ve výši 686 metrů vznikla osada Paseka (Brenda), doložená již v roce 1720. Nejvyšším vrcholem je však Žaltman, původně snad Žaleman, podle kteréhož názvu bylo často zváno i celé pohoří jako hory Žaltmanské.

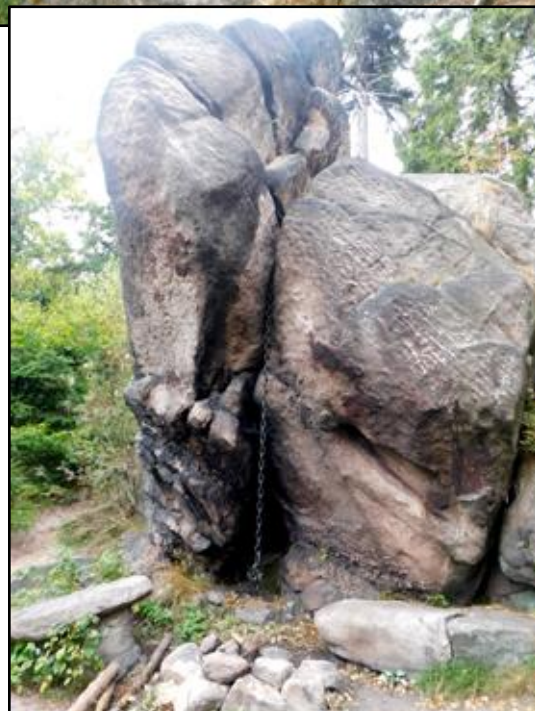
Za posledních několik století se hora Žaltman, jako vrchol hor Jestřebích, stala symbolem mnoha přívlasků. O horách se mluví jako o horách uhelných i araukaritových. Avšak nejznámějším symbolem Jestřebích hor a samotného vrchu Žaltman, je bezesporu loupežník Lotrando. Pod tímto jménem ho dnes známe hlavně díky filmové pohádce Lotrando a Zubejda (scénáristé Zdeněk Svěrák a Karel Smyczek), která vznikla roku 1996 na motivy Druhé loupežnické pohádky od Karla Čapka, rodáka z nedalekých Malých Svatoňovic, kterýžto byl právě autorem onoho přejmenování loupežníka na Lotranda. Podle pověsti se v polovině 16. století pod vrchem nad Svatoňovicemi ukrýval postrach zdejšího kraje, loupežník jménem Sandman, kterému místní říkali Žoldman, což posloužilo časem k pojmenování samotného vrchu v modernější úpravě na Žaltman. Jelikož však nelítostně přepadával pocestné a kupce, ani soud s ním neměl později slitování a 21. srpna Léta Páně 1584 ho žacléřský kat sřal, rozčtvrtil a tělo bylo spáleno. V upomínku na Lotranda (loupežníka Sandmana) je dodnes, asi 100 m od odbočky pod rozhlednou, na malých skalkách vedle malé skalní sluje s řetězem, dochován vyrytý nápis Lotrando a rytiny dvou zbojnických dyk.

Vysvětlivky

- David Antonín Nývlt (též Niewelt, Nywelt, žil 1696 - 1772), strýc Antonína Nývltů „Rychetského“, pocházel ze svobodnického rodu. Roku 1713 se stal, zámeckým hospodářským písařem v Náchodě, ve třicátých letech byl jmenován zámeckým důchodním a v roce 1761 správcem náchodského panství. V roce 1736 vydal tiskem česky v Praze a německy v Kladsku knížku *„Prospěšný potok vod na nejvyšších pahrbcích panství Jeho Milosti knížecího náchodského uprostřed polí svatoňovských, všem potřebným a chudým hledajícím vod mariánské pomoci hojně prýšticí, v prospěšnosti jednoho každého zde vyhledávajícího“*, která je popisem poutního místa s léčivým, zázračným pramenem ve Svatoňovicích. V letech 1738 - 1739 sepsal rozsáhlý urbář *Urbar-Buch der fuerstlichen Piccolominischen Herrschaft Nachod*, pozemkové knihy s rozpisem robotních povinností poddaných, platů a dávek. Zachytil v něm původ a historii piccolominského rodu, zejména náchodského dominia do roku 1731. Je mu připisováno autorství dnes nezvěstného rukopisu *Náchodské starožitnosti (starobylosti)* a je považován za prvního historika Náchodska. Roku 1768 štědře přispěl na obnovu kostela sv. Jana Křtitele ve Rtyni.
- Brenda je německý název osady Paseka, která vznikla vypalováním lesa (německy brennen = hořet). Dnes jde o turisticky známé místo s možností občerstvení na Jestřebí boudě (dříve Řehačka).
- Araukarit, čili zkamenělé dřevo (fosilní dřevo) je název pro speciální typ zkamenělin suchozemských rostlin. Jedná se o výsledek permineralizace stromů, které proces přeměnil v kameny. Všechny organické materiály ve stromě byly přeměněny na minerály, především křemičitany, jako například křemen, ale byla mu ponechána původní dřevěná struktura. Na rozdíl od ostatních fosilií, které jsou často pouze otisky, se jedná o třídimenzionální reprezentaci původního organického materiálu. Proces kamenění probíhá pod zemí, kde je dřevo pohřbeno pod sedimenty, které ho chrání nedostatkem kyslíku, který by jinak dřevo rozložil. Minerální vody proudící přes sedimenty uskladňují v buňkách rostliny minerály a jak lignin a celulóza v rostlině slábnou, vytváří se na ní kámen. V ČR se nacházejí prokřemenělé karbonské dřeviny, tzv. araukarity. V Jestřebích horách araukarity najdete na zelené turistické trase kousek od Odolova na vrchu Kryštofova skála, kde jsou Kryštofovy kameny, což je symbolický název zkamenělých stromů prostoupených slepenci.

rozhledna
Žaltman
(2023)

Lotrandova sluj pod Žaltmanem

Historie rozhledny na Žaltmanu (739 m n/m)

Původní rozhledna byla postavena v letech 1966 - 1967 svépomocí členy TJ Baník Malé Svatoňovice. Slavnostní otevření pro veřejnost proběhlo dne 24. září 1967. Ocelová rozhledna byla vždy volně přístupná. Od roku 1967 ji měla ve správě Tělocvičná jednota Baník Malé Svatoňovice. V roce 2011 nástupnická organizace TJ

Sokol Malé Svatoňovice darovala rozhlednu se všemi právy a povinnostmi obci Malé Svatoňovice.

Parametry původní rozhledny byly: celková výška 12 m, výška výhledové plošiny 10 m, počet schodů 51.

Dne 24. září 2017 byla slavnostně odhalena pamětní deska u příležitosti 50. výročí otevření rozhledny Žaltman. Tato pamětní deska bude stále připomínat nadšení tehdejších dobrovolníků, kteří se na výstavbě, tak vyhledávané rozhledny, jakou Žaltman bezpochyby je, podíleli. A zůstane trvalou vzpomínkou na původní rozhlednu.

V posledních letech byl z důvodu dorůstajících stromů výhled nedostačující. Proto byla rozhledna v roce 2019 demontována a začala výstavba nové, vyšší rozhledny. Demoliční práce na původní rozhledně Žaltman byly zahájeny 10. října 2019 a ukončeny v neděli 13. října 2019. Jednotlivé úkony demontáže rozhledny na sebe navazovaly podle předem stanoveného harmonogramu a vše probíhalo v plánovaných termínech. Stavba nové rozhledny probíhala v letech 2019 - 2020 na místě původní rozhledny z roku 1967. Slavnostní otevření pro veřejnost se uskutečnilo na den přesně 53 let od otevření rozhledny původní.

Parametry nové rozhledny jsou: celková výška rozhledny 25 metrů, výška nejvyšší výhledové plošiny 23,5 metru, počet schodů 122.

Milan Škoda (04. 10. 2023)

- průvodce Broumovskem <http://www.milan-skoda.cz/broumovsko.htm>

- facebook <https://www.facebook.com/milan.skoda.9862/>

zdroj: informační tabule u rozhledny

zdroj: Wikipedie, web Jestřebí hory a Malé svatoňovice

fotografie: Milan Škoda